
Türkiye'nin Kürt Meselesi

Mustafa Erdoğan^o
Vahap Coşkun^{oo}

I. Güncel Bir Sorun Olarak “Kürt Meselesi”

Halihazırda Türkiye’de toplumsal barış ve huzurun önündeki en büyük engel durumunda olan Kürt meselesi özünde etno-politik bir sorundur.. Bu gibi etno-politik sorunlar elbette sadece Türkiye’de yaşanıyor değildir. Dünyanın birçok yerinde siyasal organizasyonlar, mesailerinin büyük bir bölümünü bu türden sorunları çözmek için harcıyorlar. Denilebilir ki, etno-politik sorunlarla karşı karşıya gelmek, onları ortadan kaldırmaya veya etkilerini azaltmaya çalışmak, bu sorunları siyasal sürece dâhil etmek veya sürecin dışında tutmaya çabalamak, ulus-devletler döneminin alamet-i farikasıdır. Kısacası, etno-politik meselelerin varlığı evrensel bir nitelik taşır ve Türkiye’de bir ulus-devlet olarak örgütlenmeye başladığı günden beri -çeşitli adlar altında- bu meselelerle uğraşılıyor.

Türkiye’nin Kürt meselesinin birçok boyutu bulunmaktadır. Sorunun çok boyutlu olması ise, kaçınılmaz bir biçimde, maliyetin de ağır olmasını beraberinde getirmektedir. Bilhassa son 25 yılda bununla bağlantılı olaylar üç alanda son derece ciddi tahribatlar yaratmıştır. İlki sosyal tahribattır. Henüz hayatlarının baharındaki gençlerin, dağ başlarında bir kurşuna, bir bombaya veya bir mayına kurban giden gençlerin tahammülfersa ölümleri her iki tarafta da milliyetçiliği ateşlelemekte ve Kürtlerle Türkler arasındaki beraber yaşama duygusunu

^o Hacettepe Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Öğretim üyesi.

^{oo} Dicle Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Öğretim üyesi.

zayıflatmaktadır. Keza yerinden yurdundan edilen insanların göçmek zorunda kaldıkları izbe mekânlarda en temel insanî ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak yaşamak zorunda bırakılmaları, bir yandan bu insanlarda sisteme karşı inançsızlığı yükseltmekte, diğer taraftan da göçtükleri şehirlerin ahalisi ile aralarında potansiyel gerginliklere sebep olmaktadır. Bu sosyal tahribatın sonucu ise, karşılıklı milliyetçi siyasetlerin yıldızının parlaması ve birlikte yaşamayı mümkün kılan sosyal bağların zayıflamasıdır. Kürt sorununun, şüphesiz daha başka menfî sosyal sonuçları da var.

İkincisi ekonomik tahribattır. Son çeyrek asırda bu soruna -gerek doğrudan gerek dolaylı olarak- harcandığı söylenen ve yüz milyarlarca dolar ile ifade edilen yüksek meblağ, ülkenin maddî kaynaklarını kurutmuş ve ekonomisinin birçok kez darboğaza girmesine neden olmuştur. Bu sorun devam ettiği müddetçe de, Türkiye toplumunun bu ve benzeri aşır iktisadî maliyetlere katlanmak zorunda kalacağı açıktır.

Üçüncüsü hukuki ve siyasi tahribattır. Kürt meselesinin varlığı, Türkiye’de hukuksuzluğun üre(til)mesine uygun bir zemin hazırlamaktadır. Hukuksuzluğun üretimi; (a) bazen temel hak ve hürriyetleri askıya alan ve/veya kullanılmasını imkânsız hale getiren metinlerin “yasa” olarak tanzim edilmesinde, (b) bazen devlet gücünü kullanan bürokratların (özellikle üniformalı olanların) fiilen hukukî denetimin dışına çıkarılmasında ve (c) bazen de evrensel hukuk kurallarını uygulamak isteyenlerin gadre uğramasında kendisini gösterir.

Siyasî alana gelince, burada da dayanağını Kürt meselesinden alan bazı temel sorunların varlığı dikkati çekmektedir. Bunlardan biri silahlı bürokratların politik alan üzerindeki nüfuzlarının devam etmesi şeklinde kendisini göstermektedir. Kürt meselesinin bugünkü haliyle devamı, askerî vesayete son verilmesinin ve mekanizmaları işleyen tam bir demokratik siyasî hayatın oluşturulmasının önündeki belki en büyük engeldir. Başka bir sorun da, Kürt meselesinin Türkiye siyasetini milliyetçiliğe kilitlemesi ve kamusal tartışmayı imkânsız hale getirmesidir.

II. Meselenin Tarihselliği ve Konulan Teşhislerin Yanlılığı

Kürt meselesi, özetle, Türkiye’nin insanî ve iktisadî kaynaklarını berhava eden, demokrasinin yerleşmesini engelleyen veya en azından geciktiren, toplumsal uzlaşma ve refahı bloke eden en temel ve en güncel sorundur. Ancak, güncel bir sorun olması, onun tarihî arka planını bize unutturmamalıdır. Nitekim Kürt meselesinin tarihi daha eski olmakla beraber, bunun çözümsüz, kronik bir sorun halini almaya başlaması Cumhuriyet’in kuruluş yıllarına kadar geri gitmektedir. Bu tarihsel arka planı göz ardı edersek meseleyi çözme şansımız büyük ölçüde azalmış olur. Hiç şüphe yok ki, her toplumsal varoluş kendi içinde sorunlar barındırır. Esasen bu durum, daha genelde bu dünyada insan olarak varoluşumuzun doğasından kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan, sorunsuz bir “insanlık durumu” tasavvur edilemez; aksi halde dünyada olmamızın -dünya hayatının- “Cennet”te olmamızdan farkı olmaması gerekirdi.

Bu tespitten, sorunlar karşısında pasif kalmayı telkin eden “tevekkülcü” bir sonuç çıkarmak elbette yanlış olur. Bu, olsa olsa, Türkiye’ye ilişkin yansımaları da olması gereken, insanî varoluşa ilişkin bir gerçekçilik çağrısı olarak anlaşılmalıdır. İnsanlar elbette hata yaparlar; insanların toplu yaşamayla ilgili kararlarından yanlışlar doğması ihtimali ise daha da büyüktür. Ama insanoğlu karşılaştığı sorunları çözebilecek yeteneklerle de donatılmıştır. Bu şu demektir: Birey, toplum veya insanlık olarak bizi zora sokan bütün sorunları çözemeyebiliriz, ama elbette çözebileceklerimiz vardır ve onları da çözme iradesi göstermeliyiz.

Şimdi, her büyük toplumsal sorun gibi, Türkiye’nin Kürt meselesinin de hiç şüphesiz ciddiyetle ele alınması gereken nedenleri vardır. Gerçi, bunların hepsinin bilinçli insan eylemiyle değiştirilmesi mümkün olmayabilir. Öyle de olsa, hiç değilse bilgi ve irade kapasitemiz dâhilinde olan şartlara müdahale edebiliriz ve etmeliyiz. Ama önce, sorunun arkasındaki nedenleri anlamalıyız, bunu yapmadan hiç bir sorunu çözmek mümkün değildir. Bu “anlama” çabası ise, işaret ettiğimiz genel perspektif içinde, hem nedenleri teşhis etmeyi -ama doğru teşhis etmeyi- hem de bunların hangisine müdahale edebileceğimizi idrak etmeyi kapsamaktadır. Bu gibi büyük sorunların nedenlerini iyi teşhis etmek, ayrıca, gelecekte benzer sorunların ortaya çıkmasına meydan vermemek bakımından da önemlidir.

Hiç şüphe yok ki, Kürt meselesi, siyasal, tarihsel, ekonomik, yerel, bölgesel boyutları bulunan komplike bir sorundur. Kürt sorununu ortaya çıkaran temel nedenleri ele almadan önce, sorunun teşhisiyle ilgili iki yanıza kısaca dikkat çekmek gerekir: Bu yanlışların ilki Kürt meselesinin özünde bir “terör” sorunu olduğuna ilişkin teşhistir. Genelde devlet adına konuşma hakkını kendinde görenler, toplumsal sorunlara, ya çok dar bir çerçeveden bakarlar veya daha da kestirmeden giderek sorunun varlığını yadsırlar. Ama soruna çok dar bir açıdan bakmak onun geniş kapsamını örtemediği gibi; sorunu yok saymak da onun yaşandığı gerçeğini ortadan kaldırmaz. Toplumsal sorunlara bu tarz bir yaklaşım, sorunların uzlaşma içinde çözüme kavuşmalarını engeller ve hatta aksi istikamette bir işlev görerek daha da büyümelerine ve ağırlaşmalarına sebebiyet verir.

Ne var ki, yönetime egemen olan bu zihniyet dolayısıyla, gerek siyasal karar alma mekanizmalarının başında bulunanlar gerekse de alınan kararları uygulama konumunda bulunanlar, sorunu salt bir terör sorunu olarak görüp ona uygun “çözümler” ürettiler. Fakat birçok boyutu bulunan bu sorunu indirgemeci bir mantıkla tek boyutlu olarak ele almak ve çözümü bu metotta aramak, her zaman için olumsuz birtakım sonuçları da beraberinde getirdi. Zira sorun, salt terör sorunu olarak kabul edildiğinden, çözüm de bir tek askerî önlemlerde arandı. Toplumsal bir meseleyi yalnızca askeri önlemlerle çözmeye yeltenmek ise, doğal ve meşru toplumsal talepler üzerinde baskı uygulamayı, bu taleplere ve talep sahiplerine suçlu muamelesi yapmayı beraberinde getirdi. Kürtler üzerinde -sözümona asayiş tedbirleriyle körüklenen baskı ve şiddet ortamı, toplumdaki kin ve intikam duygularının artmasına sebebiyet verdi. Böylece asayiş tedbirleri tedbir

olma özelliğini yitirip, sorunun neredeyse bir “kan davası” niteliğine bürünmesine neden oldu.

Artık esas olarak, “devlet” adına konuşan ve hareket edenlerce benimsenen ve “sivil” kesimde de devletçi/milliyetçi gruplar ve hatta bir ölçüde halk tarafından da onaylanan bu görüşün, çözümü imkânsızlaştıracağını kabul etmek gerekir. Bunu söylerken, Türkiye’nin Kürt sorunuyla bağlantılı olarak bir “terör sorunu”yla da karşı karşıya bulunduğunu göz ardı ediyor değiliz. Elbette ki, PKK’nın varlığı ve yöntemleri bir güvenlik politikasını gerekli kılmaktadır. Ancak bu güvenlik politikasının hedefine ulaşabilmesi, PKK’nın marjinalize edilmesiyle mümkündür. PKK’yı marjinalize etmek için yapılması gereken şey; bazı toplumsal kesimleri PKK’ya yönelten sorunların ve bu kesimlerin meşru taleplerinin kültürel ve demokratik tedbirlerle karşılanmasıdır. Bunun yerine terörün bastırılması adına münhasıran inzibatî tedbirlere başvurmak ve bunları daimi bir hale getirmek, Kürt meselesini dün çözmediği gibi, bugün de ve muhtemelen yarın da çözmeyecektir. Bu nedenle çözüm üreten değil sorunu katmerleştiren bu yanlış ve tehlikeli anlayışı terk etmenin, sorunun çözümünün öncelikli şartı haline geldiğini söyleyebiliriz.

Teşhisteki ikinci yanlış, karşı karşıya bulunduğumuz sorunu “Güneydoğu sorunu” olarak adlandırmaktır. Bu ifade, hiç değilse ortada toplumsal bir sorun olduğunu ima etmesi bakımından, “terör sorunu” ifadesine göre daha isabetli olmakla beraber, sorunu yine de yanlış teşhis eden bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Çünkü bu yaklaşım da Kürt sorununu ortaya çıkaran hâkim milliyetçi bakış açısından kaynaklanmaktadır. Daha açık bir şekilde söylemek gerekirse, burada “Kürt” sözünü telâffuz etmemek için bölge adına (“Güneydoğu”) atıfta bulunmaktadır. Gerçi, bu adlandırmayı tercih edenlerin önemli bir kısmı bunu “bölünme” korkusundan yapıyorlar; ama eğer mesele bu ihtimali akıllardan uzak tutmaksa, “Kürt sorunu” demekle “Güneydoğu sorunu” demek arasında özde bir fark yoktur. Çünkü, aynı mantıkla, ilk terim “millet”in bölünmesini çağırıyor, ikincisi de “ülke”nin bölünmesini çağırabilir.

III. Kürt Meselesinin Kökeni: Ulus-Devlet, Milliyetçilik ve Laikçilik

1914–1918 yılları arasında cereyan eden 1. Dünya Savaşı’nda Osmanlı İmparatorluğu’nun yenilip parçalanmasının ardından, Anadolu’nun işgal edilmesi tehlikesi karşısında Kürtler ve Türklerin kelimenin tam anlamıyla bir “kader birliği” içerisinde hareket ettikleri tarihî bir gerçektir. Nitekim o tarihlerde çeşitli vesilelerle yapılmış konuşmalara yansıyan ruh hali bu durumu teyit eder niteliktedir. Mesela, Mustafa Kemal Paşa, Anadolu’ya geçtikten sonra, Amasya’dan Kazım Karabekir Paşa’ya çektiği telgrafta şöyle demektedir: “Ben Kürtleri ve hatta bir özkardeş olarak tekmili milleti bir nokta etrafında birleştirmek ve bunu cihana göstermek karar ve azmindeyim.” Bu kararlar Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 30 Mayıs 1919 Bildirisi’nde, Erzurum Kongresi’nde, 20–22 Ekim 1919 tarihinde imzalanan Amasya Protokolü’nde “Türklerin ve Kürtlerin birlikte

oturdukları yerler” olarak adlandırılan vatan için milli mücadele başladı.

Millî Mücadele dönemine birleştirici bir yurtseverlik anlayışı hakimdi. Bu nedenle mücadeleyi yürüten kadro, herhangi bir etnik kimliğin diğerlerine karşı üstünlüğünü ifade eden söylemlerden kaçındı ve hatta etnik grupların kimliklerini koruma konusundaki hassasiyetlerine saygı gösterdi. Örneğin TBMM'deki ilk tartışmaların biri, Kastamonu Mebusu Yusuf Kemal Bey'in "Türklerin sağlığı korunmalıdır" demesiyle patlamıştı. Bu söz üzerine Sivas Mebusu Emir Paşa kürsüye çıkıp "Bu vatanda sadece Türklerin yaşamadığını" hatırlatmak zorunda kalmıştı. Bu aşamada Mustafa Kemal devreye girmiş ve "Meclisin sadece Türklerden değil, Çerkezlerden, Kürtlerden, Lazlardan oluştuğunu ve bunların çıkarlarının ortak olduğunu" vurgulamıştır. TBMM'nin 6 Mart 1923 tarihli oturumunda Yusuf Ziya, Meclis kürsüsünde şu konuşmayı yapmıştır : "Arkadaşlar ben bir Kürdüm. Fakat Türkiye'nin şerefini, Türkiye'nin terakkisini temenni eden Kürtlerdenim. Türk ile Kürt, teşrik-i mesai ederek yaşamazlarsa, ikisi için de akıbet yoktur." Ziya'nın bu konuşması alkışlarla karşılanmıştır.

Milli mücadelenin fiili olarak başarıya ulaştığı bir dönemde, kurulacak yeni devletin nasıl biçimlendirileceğinin tartışıldığı günlerde, Ocak 1924'te Mustafa Kemal yaptığı basın toplantısında kendi yaklaşımını şöyle özetlemektedir: "Kürtlük adına bir sınır çizmek istersek Türklüğü ve Kürtlüğü mahvetmek gerekir... başlı başına bir Kürtlük düşünmektense, bizim Teşkilatı Esasiye Kanunu gereğince zaten bir tür yerel özerklikler oluşturulacaktır. O halde hangi livanın halkı Kürt ise, onlar kendi kendilerini özerk olarak idare edeceklerdir. ...Şimdi TBMM hem Kürtlerin, hem de Türklerin yetki sahibi vekillerinden oluşmuştur ve bu iki unsur bütün çıkarlarını ve kaderlerini birleştirmişlerdir."

Nihayet Lozan Antlaşması görüşmelerine Dışişleri Bakanı sıfatıyla katılan İsmet İnönü'nün heyetinde Batılı devletleri ikna etmek için Diyarbakır Mebusu Zülfü Tigrel Bey adında bir Kürt temsilci vardır. Lozan'daki bütün oturumlarda İsmet Bey, "Türklerin ve Kürtlerin yekvücut" olduğunu belirtir ve bütün tezlerini "Biz Kürtler ve Türkler" argümanına dayandırır. İsmet Paşa, Lozan'da Kürtleri, gayrimüslim azınlıklardan ayırmış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Türklerle Kürtlerin ortak eseri olduğunun altını çizmiştir.

Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin hükümlerlik haklarını tescil eden Lozan Antlaşması imzalandıktan sonra, kurucu kadro ideolojik bir dönüşüm geçirdi ve zamanla "birleştirici yurtseverlik anlayışı" nı terk edip bunun yerine etnik milliyetçi bir anlayışı ikame etti. Resmi bir devlet politikası halini alan bu etnik milliyetçi anlayışın hem geçmişte hem de bugün ısrar ve inatla sürdürülmesi, Türkiye'deki Kürt meselesinin en temel nedenidir.

Cumhuriyeti kuran bürokratik elit, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının sebepleri arasında imparatorluğun "millet sistemi"ni ve çokkültürlü yapısını da görüyordu. Bu nedenle onlar, kurdukları yeni devletin bir daha bu tür bir parçalanma tehlikesine düşmemesi için farklı tüm etnisiteleri yok sayan "yeni bir ulus" yaratma çabasına girdiler. Böylece kuruluş döneminde devletin temel işlevi, etnik

yanı ağır basan bir “Türk ulusu” yaratmak üzere Türkiye’deki farklı kimlikleri dışlamak ve bütün bir toplumu mütecanis ve kaynaşık bir kitle haline getirmeye çalışmak oldu.

Ulus yaratmanın ideolojisi ise milliyetçilikti. Cumhuriyetçi söylemde milliyetçilik, toplumda varolan tüm kültürel ve etnik aidiyetlerden bağımsız bir üst kimliğe vurgu yapmaktaydı. Ancak gerçekte milliyetçiliğin anlamı, etnik kimliklerden birinin (Türklüğün) kabulünün diğer tüm etnik kimliklere (örneğin Kürtlere) dayatılmasıydı. Bu amaca binaen devlet, bir yandan, “Vatandaş Türkçe konuş” kampanyaları düzenleyip çarşı-pazarda Türkçe konuşmayanları para cezası ile cezalandırmak gibi uygulamalarla Türklük haricindeki kimliklerin kamudaki görünürlüklerini ortadan kaldırmaya azami gayret etti. Diğer yandan da bütün dünya dillerinin Türkçeden doğduğunu iddia eden Güneş Dil Teorisi ve Türklerin varlığını tarihin ilk dönemlerine kadar götüren ve Türkleri “ırk” olarak yücelten Türk Tarih Tezi gibi “bilimsel çalışmalar” ile Türk kimliğinin özelliklerine kutsiyet atfetmeye çabaladı.

Böyle bir politikanın, başkaları yanında, Kürt kimliğinin de reddedilmesi anlamına geleceği açıktı. Nitekim, tek partili Cumhuriyet yılları Kürt kimliğinin genelde yok sayıldığı, zaman zaman da baskı altına alındığı bir dönem olmuştur. Mart 1924’te, resmi bir emirname ile Kürt okulları, örgütleri ve yayınları hükümetçe yasaklandı. Tek parti rejimi kökleştikçe, Kürtçe’ye yönelik yasaklamaların kapsamı genişledi ve tonu şidetlendi. Büyük-küçük yerleşim birimlerinin Kürtçe olan isimleri tamamen duyarsız ve keyfi bir biçimde değiştirildi; Kürtlerin, kendi çocuklarına, kendi anadillerindeki istedikleri bir ismi vermeleri yasaklandı; çarşı pazarda anadillerini konuşmaları cezaî yaptırıma bağlandı. Bildikleri tek dil olan anadillerinden yoksun bırakılmaları, Kürtlerin büyük çoğunluğunu, kamu mekânlarında adeta “sağır ve dilsiz” olmaya mahkûm etti. Musa Anter, bu sağır-dilsizlik halini, anılarında şöyle anlatır:

“Mardin şehrinde beş ilkokul fakat sadece bir müzik öğretmeni vardı. Bu öğretmen Muşlu bir kemancıydı, Tefvîk Bey diye tanınırdı. Lakabı ‘Domiro’ idi ve kemanyla müzik yapan ilk öğretmendi. Bitirirken bize çaldığının ne olduğunu sorardı. Müziği tanımama rağmen, çok korkardım çünkü Kürtçe bir parçaydı.

Kürt dili şehrin içinde ve dışında yasaktı ve eğer birisi Kürtçe konuşurken yakalanırsa, söylediği her kelime için 1 lira öderdi. Mardin şaşkına dönmüştü. Çünkü Kürtçe konuşamayan halk sağır-dilsiz alfabesi kullanıyordu”.

Yönetim erkini ellerinde bulunduranların indinde, bu ülkede sadece Türk etnik kimliği hakim ve geçerliydi; diğer hiçbir kimliğin Türk kimliği karşısında değeri yoktur. 1930’ların hükümet başkanı İsmet İnönü, “Bu ülkede sadece Türk ulusu etnik ve ırksal haklar talep etme hakkına sahiptir. Başka hiç kimsenin böyle bir hakkı yoktur”¹ derken, bu düşünceyi hiçbir şüpheye yer bırakmayacak netlikte dışa vuruyordu. Cumhuriyet Türkiye’sinde dünyaya gözünü açan bütün

¹ *Milliyet*, 31.08.1930

bir kuşak yukarıdan aşağıya empoze edilen ve farklı kimliklerin toptan reddine dayanan bu yeni anlayışla yetiştirildi. Keza dönemin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt da, 1930 yılındaki Ağrı ayaklanması sırasında Ödemiş'te seçmenlere yaptığı konuşmada bu ırkçı zihniyeti sergilemekten kaçınmıyordu: "Biz Türkiye denen dünyanın en hür ülkesinde yaşıyoruz. Mebusunuz inançlarından samimiyetle bahsetmek için buradan daha müsait bir ortam bulamazdı. Onun için hislerimi saklamayacağım. Türk bu ülkenin yegâne efendisi, yegâne sahibidir. Saf Türk soyundan olmayanların bu memlekette tek hakları vardır; hizmetçi olma hakkı, köle olma hakkı. Dost ve düşman, hatta dağlar bu hakikati böyle bilsinler."²

İmparatorluk bakiyesi olan bir toplumun etnik, dini, dilsel ve kültürel açıdan çeşitlilik arzemesi kaçınılmaz bir sonuçtur. Kaçınılmaz olan bir diğer sonuç ise; sözkonusu çeşitliliği bir asayiş sorunu olarak değerlendirip baskıcı yöntemlerle yok etme çabasının, toplumsal gerilimlere yol açmasıdır. Nitekim Cumhuriyet elitlerinin Türk etnisitesi dışındaki etnisitelere hayat hakkı tanımaması; diğer etnik kimliklerin "ulus"a ait olma duygusunu kuvvetlendirmede; aksine keskin bir kimlik ve aidiyet krizi yaşamalarına neden oldu.

Gerçi 1946'dan itibaren çok partili kısmî demokratik siyasete geçilmesiyle birlikte Kürtler üzerindeki baskı azalmaya başladı, ama etnik Türklüğü merkeze almak suretiyle Kürt kimliğini yok sayma politikası özünde aynı kaldı. Bu durum, kendilerini haklı olarak yeni Türkiye'nin iki kurucu unsurundan biri olarak gören Kürtlerde bir gücenme veya incinme duygusu yaratmıştır ki, bugün halen acısını çektiğimiz Kürt meselesini ortaya çıkaran nedenlerden biridir.

Cumhuriyet elitlerinin öngördüğü Türk kimliğinin ikinci özelliği ise, aşağı yukarı bütün modern benzerleri gibi, laik bir kimlik olmasaydı. Pozitivist bir eğitimden geçmiş ve bunu tek doğru bellemiş olan kurucu kadro, dinin, insanlığın kendisi ve doğa hakkında yeteri kadar bilgiye sahip olamadığı karanlık dönemlerine ait bir kurum olduğunu düşünüyordu. Bağımsız ve modern bir devletin kurulması ve yaşatılması için dinin, toplumsal yaşamdaki etkilerini ortadan kaldırmak ya da hiç değilse zayıflatmak gerekirdi. Bunun yolu ise laiklik ilkesinin baskın bir sosyo-politik değer olarak benimsenmesinden geçiyordu. Zira kurucu elitin tasavvurunda laiklik; bağımsız bir ulus-devletin kurulması ve bu devletin modernleştirilmesini sağlayacak tek yoldu.

Bu bağlamda Türk modernleşmesinin laikleştirme programının, birbiriyle bağlantılı, üç temel amacı vardı: Birincisi devlet ile din arasındaki ilişkileri koparmak ve devlet yönetimini dinsel karakterden arındırmaktı. İkincisi, insanın kültür dünyasını ve subjektif bilinç dünyasını dinin etkisinden kurtarmaktı. Kurucu kadro, yeni kurdukları devletin çok hızlı bir şekilde modernleşmesini, çağdaşlaşmasını, "ilerleme"sini istiyor ama bunun gerçekleşmesinin "dinî dünya görüşü"nden uzaklaşmayla mümkün olduğunu düşünüyorlardı. Bu nedenle, dinsel referanslarla bütün bağlarını kesen, adeta dinden arî yeni bir kimlik

² Cumhuriyet, 19.09.1930

oluşturmayı hedefliyorlardı. Üçüncüsü ise, bizzat dinin kendisini değiştirmekti. Yönetici sınıf, mevcut haliyle dinin, yeni yönetime başkaldırma potansiyeli taşıyan kesimleri harekete geçirebilecek potansiyele sahip olduğu kanaatindeydi. Bu nedenle topyekûn modernleştirme sürecini kalıcı ve istikrarlı kılmak için, dinin kendisini de değiştirip modernleştirmek gerekiyordu. Dinin “muhafeletin manevî itici gücü ve mekânı” olmaktan çıkarılması için İslam kamusal alandan tecrit edilmeli ve sivil hayat alanında da resmi ideolojiyle kabaca bağdaşacak şekilde İslam yeni bir yoruma tabi tutulmalıydı.

Bu derece militan bir laiklik anlayışı, tabii olarak, yeni Türkiye'nin kuruluşuna hakim olan dinî referanslı yurtseverliğin tamamen terkedilmesi sonucunu doğurdu. Böylelikle, millî mücadele yıllarında Türklerle Kürtleri ortak yurtseverlik ekseninde kaderlerini birleştirmeye götürmüş olan bağlardan biri daha tamamen kopmasa da büyük ölçüde yara aldı. “Din kardeşliği” bağını devre dışı bırakan bir siyasetin, ondan doğan “boşluğun” yerine aynı derecede güçlü bir moraliteyi koyamadığı sürece, birliği sağlam tutmasına ve Kürtler nezdinde sistemin meşruluğunu korumasına elbette imkân yoktu. Türk milliyetçiliğinin bunu sağlayabileceği zaten düşünülemezdi, çünkü kendi farklı kimliklerinin bilincinde olan toplulukların gözünde Türklük –“sivik” bir anlayışa dayanıyor olsa bile– taraflı bir duruştu, dolayısıyla birleştirici olamazdı.

Gerçi, Cumhuriyet'in devlet seçkinleri bu boşluğu doldurmak üzere, lâik yurttaşlık ekseninde yeni bir kamusal moralite oluşturma girişiminde bulundular. Daha doğrusu bu iddia en azından resmî söylemin hiç bir zaman büsbütün terk etmediği bir parçası oldu. Ne var ki bu girişim başarılı olmadı. Çünkü, her şeyden önce, Cumhuriyet bir yandan eşit yurttaşlık vurgusu yaparken, öbür yandan yurttaşlığı sivil olmaktan çok etnik bir temelde –yani, Türklük etrafında kurma çabasından da vazgeçmedi. Açıktır ki, farklı etnik unsurlardan meydana gelen bir toplumda, çoğunluğu oluştursa da tek bir etnik kimliğe dayandırılmak istenen bir yurttaşlık modelinin kimliklere eşit nazarıyla bakması mümkün değildir. Dahası, sivil yurttaşlık moralitesi ancak özgürlük ve eşitliğe dayalı katılımcı bir demokratik sistem içinde oluşabilirdi. Oysa, tanımı gereği tek-partili bir rejim buna elverişli olmadığı gibi, çok-partili dönemde de ancak kısmî bir demokratikleşmeye izin verildi.

Öte yandan, dinî bağın reddedilmesinin yaratacağı “boşluk”u doldurması öngörülen yeni moralitenin ikinci temel ayağını oluşturan “laiklik” üstündeki vurgu da problemliydi. Çünkü, resmî anlayıştaki laiklik özgürleştirici, barış kurucu ve eşit yurttaşlığı destekleyici bir özellik taşımamaktadır. Bu modelde laiklik bir barış ilkesi olmak yerine, toplumu kontrol etme ve dönüştürme aracı olarak işlev görmüştür. Ayrıca, aynı anlayış, kişilerin dindar olmalarının onların yurttaşlık statüsünün tenzil edilmesini gerektiren bir kusur olarak görülmesine yol açmıştır. Bu ise muhafazakâr Kürt nüfus bakımından milliyetçi politikanın yol açtığı eşitsizliği pekiştiren bir unsur durumundaydı.

Ama belki de asıl sorun böyle bir “boşluk” fikrinin kendisindedir, belki de

aslında “doldurulması gereken” bir kamusal moralite boşluğu söz konusu değildi. Dindaşlık bağının terkedilmesinin toplumda moral bir boşluk doğurduğu ve bu boşluğu dolduracak yeni bir kamusal ahlâkın inşa edilemediği düşüncesi, aslında, toplumun unsurları birbirine işlevsel olarak sıkı sıkıya bağlı bir organik yapı gibi algılanmasından ve onun pozitif olarak yeniden inşa edilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır. Oysa böyle bir anlayış “medenî” bir toplum tasavvuruyla bağdaşır değildir. Çünkü, kapsayıcı bir ortak değerler manzumesi etrafında oluşturulacak sıkı bir birlik düşüncesi ancak farklı vicdanları susturmakla gerçekleştirilir. Bunun maliyeti ise akla gelebilecek en büyük beşerî maliyettir: Barışın ve özgürlüğün kaybı. Onun için, Türkiye Cumhuriyeti dinî bağı reddettikten sonra onun yerine başka bir şeyi ikame etmeye hiç çalışmasaydı bile, pek muhtemeldir ki, bugün ne Kürt sorunu ne de hatta İslâm sorunu ortaya çıkardı.

IV. Baskıcılık ve Merkezîyetçilik

Baskıcılık bütün toplumlarda uyum sorunları yaratır. Türkiye’de ise özellikle çok-partili dönem öncesinde baskıcılık Cumhuriyet’in temel özelliği idi. Bu özellik başta din, ifade, örgütlenme ve katılım özgürlükleri olmak üzere sivil ve siyasal haklar alanında kendisini göstermiştir. Daha da somutlaştırsak, polis, jandarma ve tahsildar baskısı, kamu görevlilerinin halka karşı anlayışsızlık ve suiistimalleri, kamu düzenini sağlamada hak ve hukukun gözetilmemesi ve aşırı güç kullanılması, adaletsiz yargılamalar ve hak arama yollarındaki tıkanıklıklar, dernek ve parti örgütlenmesinin yasak veya son derece kısıtlı olması gibi baskı uygulamaları bu dönemin karakteristikleri arasındadır.

Bu anlamda baskıcılık rejimin genel karakteri olmakla beraber, Kürtler söz konusu olduğunda baskılar doğal olarak daha yoğun olarak hissedilmiştir. Kürt isyanlarının bastırılmasında ve sonrasında aşırı şiddet kullanıldığı ve adil yargılama ilkesinin gözetilmediği hissi veya kanaati bugün Kürtler arasında yaygındır. Bu arada, Kürt nüfus bakımından özel olarak önemli olan kültürel hakların tanınmamış olduğunu da tekrar hatırlamamız gerekir. Kürt kimliğinin yok sayılması politikasının bir sonucu, tabiatıyla, Kürtlerin Türk kimliğine tabi kılınmaya çalışılması olmuştur. Bu politikanın bir gereği olarak, herkes gibi Kürtler de kendilerini Türk kabul etmeye ve “Türk olmak”la övünmeye zorlanmışlardır. Türkiye son yıllarda Avrupa Birliği’nin baskısıyla anadilde ifade üzerindeki anayasal yasağı kaldırmak dışında kültürel haklar alanında hâlâ hiç bir iyileştirme yapmamıştır. Kaldı ki, bu anayasal “bağış”ın bile hayata geçirilmesi bürokrasi eliyle engellenmiş durumdadır.

Baskının kendisini gösterdiği başka bir alan da, genel olarak kamu idaresinin yapılanmasındaki aşırı merkezîyetçilik olmuştur. Bu durum, ülke düzeyinde, yerel halkın kendi ortak meselelerini kendi inisiyatifi ile kararlaştırıp sevk ve idare etmesine zemin oluşturacak sahici anlamda “yerel yönetim” birimleri oluşturulmasını engellemiştir. Bu durum, son yıllardaki demokratikleşme çabalarına rağmen hâlâ esaslı olarak değişmiş değildir. Sahici anlamda yerel yönetim kademe-

lerinden yoksunluk elbette Türkiye toplumunun bütünü için bir sorundur, ama bu özellikle farklı kimlik grupları bakımından çok daha ciddi bir mahrumiyet olarak ortaya çıkmaktadır.

Nihayet, Kürt sorununun –deyim yerindeyse– akut hale gelmesine 12 Eylül döneminin Kürt kimliğini aşağılamaya ve kaba şiddete dayanan politikalarının hızlandırıcı ve hatta kangrenleştirici bir etki yapmış olduğunu da hatırlatmamız gerekiyor. Diyarbakır hapishanesinde Kürt “eylemciler”e yaşatılmış olan trajik tecrübenin Kürtlerde yarattığı travmaya bugüne kadar birçok gözlemci dikkat çekti. Esasen, militarist zihniyet ve şiddete dayalı yöntemler öteden beri, bu yola başvuranların sandığı gibi Kürtlerdeki kimlik bilincini azaltmak şöyle dursun, tam tersine Kürt sorununu sadece azdırmaya hizmet etmiştir.

V. Temsil Sorunu

Türkiye’deki Kürtlerin baştan beri en büyük sorunlarından biri temsil sorunu olmuştur. Gerçi her dönemde parlamentoda “Kürt kökenli” milletvekilleri bulunmuş olsa da, bu hiç bir zaman Kürt kimliğinin politik olarak temsil edildiği anlamına gelmemiştir. Başka bir ifadeyle, Kürtler Kürt olarak değil; fakat ancak Türk –veya Türk gibi– olarak temsil edilme şansına sahip olmuşlardır. Bu arada, “Kürt kökenli” milletvekilleri “rejim”le uyum sağladıkları veya “merkez”le özdeşleştikleri ölçüde sistem tarafından kabullenildikleri ve takdir gördükleri için, bunlar Kürtlere ve Kürtlüğe özgü sorunları kamusal alana taşımaya genellikle cesaret edememişlerdir.

Yakın zamanlara kadar bu durum devam etmiş ve Kürt kimliğine dayalı partiler ancak 1990’lardan itibaren kurulmaya başlamıştır. Ne var ki, bu sefer de sistem söz konusu partileri kamu hayatından dışlamayı mümkün kılacak düzenlemeler getirmiştir. Bu düzenlemeler başlıca iki tanedir: Seçimlerde baraj uygulaması ve parti kapatma tedbiri.

Genel seçimlerde % 10 barajı, başkaları yanında, Kürt kimliğini temsil eden partilerin de parlamentoya girmesini engellemiştir. Dolayısıyla söz konusu barajın ülkenin genelinde bir temsil sorunu yarattığı açıktır. Ama bu sorun, özellikle Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde çok daha vahim boyutlardadır. Örneğin 2002 seçimlerinde DEHAP, 1 ilde %50’den (Diyarbakır %56,2), 3 ilde %45’ten (Batman %47,1, Şırnak %45,9, Hakkâri %45,1), 2 ilde %40’tan (Van %40,9, Muş %40,7), 2 ilde %35’ten (Mardin 39,6, Ağrı 35,1) ve 3 ilde de % 30’dan (İğdır 32,7, Tunceli 32,6, Siirt 32,2) fazla oy aldı. Ülke çapında DEHAP 2 milyon oy aldı ve %6,2’lik bir oy oranı elde etti. Ancak % 10’luk baraja takıldığından bu parti, oylarının yoğunlaştığı ve diğer partilere fark attığı bu 11 ilin hiçbirinden tek bir milletvekili dahi çıkartamadı.

Bunun üzerine DEHAP’ın devamı olan DTP, 2007 seçimlerine bağımsız adaylarla girmek zorunda kaldı. Ancak bağımsız adaylarla girme zorunluluğu DTP’nin çıkartabileceği milletvekili sayısını olumsuz yönde etkiledi. Meselâ, DTP belli bir milletvekili sayısını garanti altına almak için bazı yerlerde çıkarabileceğinden

daha az bağımsız aday gösterdi. Örneğin Diyarbakır'da DTP, 5 milletvekili çıkarabilecek kadar oy aldı, ancak burada bir organizasyon karışıklığına yol açmamak ve dört milletvekilliğini sağlama almak için 5 aday göstermedi, 4 adayla yetindi. Oysa baraj sorunu olmasa ve DTP seçimlere parti olarak girme imkânına sahip olsaydı, Diyarbakır'da bir milletvekili fazla çıkarabilecekti³. Eğer baraj sorunu olmasaydı, DTP'nin bu tür arayışlara girmesine gerek kalmazdı ve DTP bugün sahip olduğundan daha fazla milletvekili Meclis'e göndermiş olacaktı.

Dolayısıyla % 10 barajı, seçimlere ister parti olarak ister bağımsız olarak girsinler, Kürtler için ciddi bir temsil sorununa yol açmaktadır. Barajdan kaynaklı siyasal temsil eksikliği ise Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da kimlik siyaseti temelinde oy veren seçmen kitlesinin aktif, eleştiren, sorgulayan, tartışan, değişim talep eden özne/aktör kimliğini yaşama geçirmesini engeller. Bunun yerine bu kitlenin sürekli olarak muhalefet ideolojisinin ve etno-milliyetçi söylemin pasif dinleyicileri ve taşıyıcısı konumuna indirgenmesine neden olur. Siyasî temsilin sağlanamaması, hem seçmenlerin pasif dinleyici konumu pekiştirir, hem de parti-nin hareket tarzında ideolojinin etkinliğini artırır. Bu meyanda, hem temsil krizine sebep olan, hem de etno-milliyetçi eğilimleri güçlendiren % 10 barajının, Kürt meselesini ağırlaştıran bir faktör olduğunu belirtmek gerekir.

Öte yandan, parti kapatma tedbiri de en çok Kürt partilerine uygulanmaktadır. Halihazırda kapatma tehdidinde maruz olan DTP'de temsil edilen siyasi hareket, ilk kez 1990'da Halkın Emek Partisi'ni (HEP) kurdu. 1991 genel seçimlerinde SHP ile seçim ittifakı yapan bu partiye karşı kapatılma davası açıldığında, söz konusu siyasi hareket Özgürlük ve Demokrasi Partisi'ni (ÖZDEP) kurdu. Gerek HEP ve gerek ÖZDEP 1993'te Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılma cezasına çarptırıldılar, fakat HEP çizgisi buna önlem olarak çoktan Demokrasi Partisi'nde (DEP) örgütlenmesini tamamlamıştı. Ama DEP de 1994'te aynı akıbete uğramaktan kurtulamadı. Yine, onun yerini alacak Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) daha önceden kurulmuştu bile. HADEP'in de kaderi değişmeyince parti bu sefer Demokratik Halk Partisi (DEHAP) adını aldı. DEHAP da kapatılma davasıyla karşı karşıya gelince parti kendiliğinden kapandı ve ekip bu sefer Demokratik Toplum Partisi'nde (DTP) bir araya geldi.

Kürt meselesini merkeze alan partilerin rutin bir şekilde kapatılmalarının nedeni, resmî ideolojiyle uyumlu olarak, Anayasa Mahkemesi'nin kamusal meselelerde Kürtlüğe atıf yapılmasını ve kültürel haklar talebini "ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğü"ne aykırı görmesidir. Böylece partilerinin kapatılmasıyla,

³ Öte yandan, DTP hangi ilde ne kadar bağımsız aday göstereceğini tespit ederken bir önceki seçimin verilerini baz almış ve olası oy kayıplarını göz ardı etmiştir. DTP 1 milletvekilini rahatça çıkarabileceği bazı yerlerde 2 aday gösterdi. Ancak gerek AKP'nin beklenin üzerinde oy alması ve gerekse DTP'nin oy kaybı nedeniyle, DTP'nin iki adayı da seçimi kazanamadı. Bunun tipik örneği Ağrı'dır. Ağrı'da DTP tek aday gösterseydi onu seçtirmiş olacaktı. Ancak iki aday gösterip oyları bu iki aday arasında bölünce, hiçbiri adayını seçtiemedi.

Kürtlerin talepleri parlamentoya yansıtılmadığı gibi, bunların parlamento dışında dile getirilmesine de izin verilmemektedir.

Bu yasaklayıcı politika, Kürt meselesini bir açmazla sürüklemektedir. Zira Kürt meselesi, etnik temelli politik bir sorundur ve çözümü de eninde sonunda politik olmak durumundadır. Bu sebeple, Kürt sorununu çözmeye yönelik samimi bir çaba, tüm politik kanalların açık tutulmasını ve politik taleplerin dillendirilebileceği demokratik sahanın mümkün olduğunca geniş tutulmasını zorunlu kılar. Bu ise Kürt soruna öncelik veren ve hatta bunu varlık sebebi sayan bir siyasi partinin/partilerin varlığının hayati öneme sahip olduğunu göstermektedir. Siyasal zeminlerin bu tür partilere açılması, çözümü şiddette arayanların argümanlarını çürüten ve ayaklarının altındaki halıyı çeken bir işlev görür. Bunun aksi bir tutum ise, sorunun çözümünde siyaseti öne çıkarmaya çalışanların elini zayıflatırken, buna karşılık mağduriyet hissiyle bilenmiş kitlelerin nezdinde şiddet taraftarlarının güç devşirmesine yol açar. Bu nedenle makul bir siyaset, DTP gibi sistem içinde hareket eden bir partinin hukuken yok edilmesini değil, aksine güçlendirilmesini gerektirir.

Ancak basiretleri milliyetçilikle bağlanmış devlet seçkinleri, peşi sıra parti kapatmaların Kürt vatandaşların ruh dünyasında nasıl derin bir yara açtığını ve sistemin meşruluğuna ne kadar derin bir darbe vurduğunu idrak edememektedirler. Esasen, azınlıkta olan bir kimlik grubunun, demokratik yollardan etkileme şansının kalmadığını hissettiği bir sistemi ilânihaye meşru saymaya devam edeceğini ummak safdillik olurdu. Onun için, orta vadede bu durumun Kürtler -veya en azından onların farklılık bilincine sahip olan önemlice bir bölümü- tarafından “etnik çoğunluk tiranlığı” olarak anlaşılma ihtimalini Türkiye’nin devlet seçkinlerinin ciddiye almaları gerekir.

Onun için, Türkiye’deki Kürt nüfusun PKK gibi bir örgüte bile hatırı sayılır ölçüde destek vermiş olmasına fazla şaşırılmamamız gerekir. Böyle bir destek var; çünkü, hoşumuza gitsin gitmesin, Kürtler arasında PKK’yı bir şekilde kendilerinin sesini duyuran, bu anlamda kendilerini temsil eden politik bir organizasyon olarak gören çok sayıda insan var. “Dışarıdan” bakanlar için bu belki patolojik bir durum gibi görünebilir, ama daha soğukkanlı düşünülürse, bu durumun carî sistemin meşruluk kaybının bir göstergesi olduğunu anlaşılabilir.

VI. Kimlik Bilincinin Küresel Yükselişi

Modern devletler esas olarak “ulus” temelinde kurulmuş olan devletlerdir. Uluslar ise hiç bir yerde verili gerçeklikler olmayıp devletlerce şu veya bu ölçüde inşa edilmiş kolektif kimliklerdir. Bu inşa süreci devletin egemenlik alanındaki bütün bir toplumun etnik ve kültürel bakımdan homojenleştirilmesini zorunlu kılmıştır. Modern ulus devletin bu özelliğinin, toplumun çoğunluğundan etnik, kültürel veya dinî olarak farklılaşan topluluklar için bir dezavantaj oluşturduğu açıktır. Bu durum, tabiatıyla, söz konusu grup veya topluluklarda genel toplum-

dan farklı olduklarına dair bir kimlik bilinci yaratmış veya zaten var olan bu bilinci pekiştirmiştir.

Öte yandan son on yıllarda, özellikle küreselleşmenin ve eski Sovyet dünyasının çözülmesinin etkisiyle, ulus devletler içindeki azınlıkların ve etnik grupların farklılık veya farklı kimlik bilinci daha da belirginleşmiştir. Sovyet imparatorluğunun dağılması sonucunda, Orta Asya'da, Doğu Avrupa ve Balkanlarda uzun yıllar baskı altında tutulan etnik kimlikler self-determinasyon talepleriyle ortaya çıkmaya başlamış ve bunların önemli bir kısmı 90'lardan itibaren bağımsız devletlere dönüşmüşlerdir. Küreselleşmenin sınırları aşan etkisi de kimlik bilincinin dünya ölçeğinde hızla yaygınlaşmasını kolaylaştırmıştır. Küreselleşme toplumlar arasındaki iletişim ve etkileşimi ulus devletler tarafından kontrol edilemeyecek ölçüde artırmış ve çeşitlendirmiştir. Bu durum Batı'nın liberal demokrasilerinde de kimlik temelli politik arayışların ortaya çıkmasını hızlandırmıştır. Liberal demokrasiler bu "meydan okuma"ya, genellikle, devlet yapılarını daha da ademi merkezî hale getirmek -bu arada azınlıklara ve etnik gruplara coğrafi veya fonksiyonel özerklik tanımak- ve/veya sistemlerine çok-kültürcü kurumları dahil etmek suretiyle cevap vermişlerdir. Esasen bu süreç halihazırda devam etmektedir.

Şüphesiz Türkiye de bu etkiden kaçamamıştır. Kimlik bilincinin yükselmesine katkıda bulunan bu etkinin Türkiye'nin geleneksel Kürt sorununa yansımaları, devletin baskıcılığına ilişkin olarak ötedenberi yapılagelen şikâyetlerin bu sefer Kürt kimliği etrafında daha belirgin olarak kendini göstermesi ve örgütlü Kürt hareketlerinin ortaya çıkması şeklinde olmuştur. Nitekim 1990'lardan itibaren Kürt etnik kimliğini temel alan siyasî partiler kurulmuş ve buna paralel olarak "kültürel haklar" talebi yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır. Bu o kadar ateşli bir kimlik bilincidir ki, az önce işaret ettiğimiz gibi, Kürtlerin önemli bir kesimi terörist yöntemlerle de olsa "Kürt davası"na dikkatleri çektiği düşünceyle PKK'yı ya el altından desteklemiş veya en azında ona karşı tavır almaktan kaçınmıştır. Bu noktada, devletten değil sivil ve "liberal" kesimlerden gelmiş olsa bile, PKK karşıtlığı üzerine oturan bir söylemin Türkiye'nin güneydoğusunda muhatap bulma şansının çok azalmış olduğunu ibretle hatırlamamız gerekiyor.

Türkiye'deki Kürtlerin kendilerini genel toplumun çoğunluğundan farklı bir kimlik -hadi açıkca söyleyelim, ayrı bir "halk"- olarak algılamaları sürecine son yıllarda başka bir dış faktör daha etki etmektedir: Kuzey Irak'taki gelişmeler. Bu nokta diğer küresel faktörlerden çok daha önemlidir. Çünkü, Türkiye'nin Kürt vatandaşları Kuzey Irak'ta oluşan özerk Kürt yönetimine tabiatıyla sempatiyle bakıyor ve kendi durumlarını bununla karşılaştırıyorlar. Bu faktörün etkisi o kadar büyüktür ki, Kürt sorununun çözülmesi yolunda atılacak iyi niyetli adımların bile bu algıyı değiştirmesi ihtimali kalmamış gibidir. Burada, artık neredeyse geri döndürülemez bir aşamaya gelindiğini söylemek gerekir. Bu noktaya gelinmesinde, şüphesiz, Türkiye'nin Kuzey Irak'la ilgili resmî politikasının, akıl almaz bir şekilde, esas olarak Kürt karşıtı bir temelde yürütülüyor olmasının büyük bir etkisi vardır.

VII. Sonuç

Bu yazının genel bağlamı içinde, bunlara kısmen işaret edilmiş olsa bile, Kürt sorununa yol açan “sosyo-ekonomik etkenler” başlıklı ayrı bir alt başlığa neden yer verilmediği sorulabilir. Elbette böyle bir bölümün olması yararlı olurdu; ama bize göre sorunun asıl nedeni, sosyo-ekonomik değil özgürlükle ve kimliklere saygı talebiyle ilgilidir. Sosyo-ekonomik sorunlar belki Kürt sorununun daha yoğun olarak hissedilmesine yol açıyordur, ama kesinlikle bu sorunun temel nedeni değildir. Esasen, aşağı yukarı benzer sorunlar Türkiye’nin başka bölgelerinde de yaşanmaktadır. Kaldı ki, Batı dünyasındaki kimi tecrübelerin de gösterdiği gibi, refahın artmasının özgürlük ve özellikle de kimlik taleplerini ortadan kaldıracığının bir garantisi yoktur. Tabii, bununla, bölgenin ekonomi ve refah sorunlarına kayıtsız kalınmasını öneriyor değiliz; anlatmak istediğimiz bu konularda sağlanacak bir ferahlanmanın Kürt sorununun çözümü demek olmadığını farkında olunmasıdır.

Aynı şekilde, bu yazıda “Kürt sorununun çözümü” gibi bir başlık da yok. Buna da gerek duymadık; çünkü başta belirttiğimiz gibi, toplumsal meselelerde eğer sorunun nedenlerini doğru teşhis etmek çözümün de anahtarıysa, o zaman Kürt sorununun çözümüne ilişkin olarak bizden beklenebilecek öneriler de o nedenlerin anlatımında saklıdır. Esasen, bu safhaya geldikten sonra Kürt sorununun bugünden yarına nihaî bir çözümü olduğunu da sanmıyoruz. Çünkü, bu meselede bugüne kadar yapılan resmî hataların tamir ve telâfisi öyle kolay bir iş değildir. Bu sorunun –eğer varsa– çözümü, kimlik meselesini ciddiye alan bir özgürleşme ve demokratikleşme hamlesindedir ki, bu da Türkiye gibi bir ülkede kısa vadede üstesinden gelinebilecek bir mesele gibi görünmüyor. Bir kere daha, Kürt kimliğini temsil etme iddiasındaki bir partinin kapatılmaya çalışıldığı bir zamanda bu konuda iyimser olmak ne yazık ki mümkün değildir.

Kısaca tekrar belirtmek gerekirse, Türkiye’nin Kürt sorununun kaynağı resmî milliyetçilik ve “lâiklik” politikaları ile bunlarla bağlantılı baskıcı uygulamalardır. Milliyetçilik ve lâiklik ise modern ulus devletinin iki temel ideolojik ayağıdır. Demek istediğimiz, aslında, ulus-devlet modelinin çeşitlilik, kimlik ve farklılık sorunlarıyla baş etmek için hiç de uygun olmadığıdır; aksine, bu gibi sorunların kaynağı tam da bu modelin kendisidir. Olguları yanlış da yorumlamayalım: Batı demokrasilerinde bu problemin bize göre daha az göze batmasını ve bir ölçüde üstesinden gelinebilmesini sağlayan şey, onların Türkiye’den hem daha az milliyetçi hem de daha az lâikçi olmalarından başka bir şey değildir.

Ekonomik, siyasal ve sosyal açıdan bu denli ağır faturalar çıkartan bir sorunun ilânihaye sürmesi, ne düşünülebilir ne de kabul edilebilir. Türkiye, ivedilikle bu sorunun çözümü üzerinde yoğunlaşmalıdır; zira Türkiye’nin içte ekonomisini düzeltmiş, barışı tesis etmiş, toplumsal istikrara kavuşmuş ve refah düzeyini yükseltmiş bir ülke olması, tüm bu hedeflerin önünde set oluşturan Kürt meselesinin çözümünü zorunlu kılmaktadır.